

DOI: 10.31866/2616-745X.12.2023.292370
УДК 327.7:323.8-043.865]:005

БОРОТЬБА З ТЕРОРИЗМОМ У РАМКАХ НОВОГО МІЖНАРОДНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

Мельник Михайло Іванович^{1а},
Лікарчук Дар'я Сергіївна^{2б}

Надіслано:

27.08.2023

Рецензовано:

05.09.2023

Прийнято:

22.09.2023

¹державний експерт, магістр публічного управління та адміністрування, спеціальність «Публічне управління та адміністрування», перший заступник голови Сумської районної державної адміністрації, начальника районної військової адміністрації, ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-2716-2301>, e-mail: danyu_li@icloud.com,

²кандидатка політичних наук, доцентка кафедри міжнародних відносин, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1603-7601>, e-mail: likarchukd@gmail.com,

^аНавчально-науковий інститут публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка, вулиця Академіка Ромоданова, 12/2, Київ, Україна, 04050,

^бКиївський національний університет культури і мистецтв, вул. Є. Коновальця, 36, Київ, Україна, 01133

Для цитування:

Мельник, М.І. та Лікарчук, Д.С., 2023. Боротьба з тероризмом у рамках нового міжнародного менеджменту. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*, 12, с.20-32. doi: <https://doi.org/10.31866/2616-745X.12.2023.292370>.

XX–XXI ст. ознаменувалися в історії людства безпрецедентною кількістю загиблих насильницьким шляхом – під час воєн, у збройних

© Мельник М. І., 2023

© Лікарчук Д. С., 2023

МЕЛЬНИК МИХАЙЛО ІВАНОВИЧ, ЛІКАРЧУК ДАР'Я СЕРГІЙВНА БОРОТЬБА З ТЕРОРИЗМОМ В РАМКАХ НОВОГО МІЖНАРОДНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

міжнаціональних, міжрелігійних конфліктах та в інших проявах насильства. Агресивність, мабуть, історично властива людині, і протягом останніх ста років вона набувала нових форм. Однією із «традиційних» форм прояву насильства (як фізичного, так і психологічного) є тероризм. Незважаючи на давню історію, в останні десятиліття тероризм ставав все більш обширним процесом і сьогодні несе загрозу вже не окремим людям або групам людей, а й державам та людському суспільству в цілому. Усе це ставить перед спеціалістами різного рівня, зокрема державними управліннями, завдання проведення комплексного аналізу всього різноманіття причин, що породжують конфлікт терористів із суспільством, а також проблему вирішення (по можливості, мирним шляхом) ситуації, що склалася. Особливий інтерес у зв'язку з викладеним матеріалом представляє широкий аналіз проблеми, оскільки специфіка теми тероризму така, що в основному нею займаються представники спецслужб, державні службовці та управлінці, військові, юристи, криміналісти, історики, журналісти, психологи. І водночас дуже мало є робіт, в яких аналізується еволюція тероризму саме в Україні. Досі основний наголос науковці роблять на використання матеріалів зарубіжних дослідників, присвячених проблемам тероризму в нашій країні. Метою дослідження є виокремлення основних трактувань та функціоналу сучасного тероризму в рамках нового міжнародного менеджменту.

Ключові слова: міжнародний менеджмент; державне управління; тероризм; міжнародні відносини; міжнародні організації; міжнародні норми.

Вступ

Необхідність існування міжнародно-правових норм та механізмів, що регламентують процес боротьби із проявами тероризму, диктує сучасні реалії, що закладені в площині міжнародно-політичних відносин та державного управління.

Тероризм як форма політико-державної боротьби існував практично завжди, але на рубежі ХХ–ХХІ століть він перетворився на чинник дестабілізації світового порядку (Воротін та ін., 2018, с.369). Це пов'язано з тим, що тероризм черпає нові імпульси й користується можливостями, що висвітлюються основними тенденціями суспільного розвитку людства на сучасному етапі. До них належать:

- посилення взаємозалежності держав і народів;
- тенденції формування світового співтовариства, що розвиваються на загальних соціально-економічних засадах.

Цей етап світової інтеграції отримав назву глобалізація. Однак зазначений процес через об'єктивні та суб'єктивні причини досить складний і суперечливий за своїми соціально-політичними, економічними та правовими наслідками, що безпосередньо впливають на всі механізми державного управління.

В умовах глобалізації діяльність терористів набуває міжнародного, транснаціонального і транскордонного характеру. Вона загрожує політичній стійкості та територіальній цілісності держав, знецінює людське життя, обмежує права і свободи громадян. Діяльність терористичних організацій сприяє ескалації етноконфесійних конфліктів, провокує спалахи національної нетерпимості. Терористичні центри, як правило, патронують работоргівлю, здійснюють захоплення заручників, наркоторгівлю, відмивання нелегального капіталу. Конфліктогенний потенціал тероризму особливо зростає, починаючи із 60-х років ХХ століття, коли окремі регіони світу були охоплені різними за своєю орієнтацією та активністю терористичними організаціями і групами. Сьогодні в світі налічується близько 500 терористичних організацій. Спостерігається ескалація терористичної діяльності, ускладнюється її характер, зростає витонченість й антилюдяність терористичних актів.

Аналіз наукових досліджень і публікацій

Останнім часом зарубіжні й вітчизняні науковці, дослідники, практики приділяють багато уваги дослідженню тероризму в рамках нового державного менеджменту. Зокрема, дослідженнями політичного тероризму займаються такі зарубіжні науковці, як: Д. Карлтон, Ч. Добсон, Дж. Поланд, а серед українських вчених В. Антипенко, В. Крутов, Д. Лікарчук, В. Ліпкан.

Формулювання цілей статті

У роботі поставлено за мету з'ясувати основні аспекти політичного тероризму, враховуючи специфіку міжнародно-правового регулювання в рамках нового міжнародного менеджменту. Однією із цілей наукового дослідження є формування механізмів боротьби з тероризмом у рамках нового міжнародного менеджменту.

Виклад основного матеріалу дослідження

Тероризм перетворився сьогодні на найгострішу проблему для всього світового співтовариства. Організація ефективної протидії йому неможлива без глибокого наукового осмислення його коріння, соціального характеру, впливу в масах. Безперечний інтерес представляє вивчення діяльності тих

МЕЛЬНИК МИХАЙЛО ІВАНОВИЧ, ЛІКАРЧУК ДАР'Я СЕРГІЙВНА БОРОТЬБА З ТЕРОРИЗМОМ В РАМКАХ НОВОГО МІЖНАРОДНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

моментів у державному управлінні, специфічний досвід яких дозволяє краще зрозуміти проблематику тероризму загалом.

Нині дедалі більших масштабів став набувати міжнародний тероризм і транснаціональність як його різновид.

Залежно від цілей та спрямованості тероризм може бути:

1) соціальний, у якому метою є зміна політичного та економічного устрою держави;

2) націоналістичний, який своєю метою ставить боротьбу з «інонаціональними» державами;

3) релігійний, спрямований на боротьбу з релігіями та прихильниками інших релігій, при цьому є намагання повалити світську владу та затвердити власну релігійну (Kaplan, 2011, p.67).

Загострення протиріч глобального розвитку, опору ряду національних спільнот універсалістським тенденціям, що несе в собі глобалізація, нарощення соціально-економічних, політичних, культурно-ідеологічних, етнічних і релігійних протиріч, породжуваних нерівномірністю світового розвитку, призвело до збільшення числа національних і міжнародних конфліктів (Лікарчук, 2016, с.97). Стабільність світового розвитку порушується постійно, зростає прагнення вирішити протиріччя методами насильництва, переваги одного суб'єкта над іншим, впроваджуються нові примусові механізми, що провокують розвиток політичного тероризму на міжнародному та державному рівнях.

Значне поширення тероризму та переходу його в розряд міжнародного, тобто до рівня глобальної загрози, наразі вже у світовому порядку (а не лише внутрішньополітичної стабільності окремих держав) є наслідком загострення протиріч національного й міжнародного становища. Глобалізація робить світ взаємопов'язаним і породжує його вразливість у всіх його частинах, тим самим підвищуючи ефективність будь-яких терористичних актів.

У рамках нашого дослідження варто зазначити, що науково-технічні досягнення не тільки сприяють прогресу людства, а й надають нові можливості організаціям і політичним режимам, які використовують терористичні методи в політичній боротьбі. Саме цими причинами обумовлено становлення тероризму як глобальної загрози людству, а такий підхід був сформований у рамках нового державного менеджменту кожної демократичної держави.

Не можна сказати, що національні держави і світове співтовариство недооцінювали небезпеку терору, але лише в рамках системи нового державного менеджменту були сформовані нові підходи до боротьби з тероризмом. У науковому світі існує переконаність у тому, що протидіяти теро-

ру в національних та міжнародних рамках можна тільки спільними зусиллями всіх країн, зацікавлених у стабільності й безпечному розвитку. Більше того, після трагічних подій 11 вересня 2001 року заговорили про складання міжнародної антитерористичної колізії. Суспільство, держава й світове співтовариство мають право та повинні захищатися і захищати своїх громадян від нової глобальної загрози (Stern and Berger, 2016, p.117). Однак досі протидію тероризму на національному та міжнародному рівнях не можна назвати ефективним і сталим процесом.

Звичайно, передусім ідеться про силову протидію насильству в політичній боротьбі на державному рівні. Це один з аспектів протистояння тероризму, бо для остаточного витіснення цих форм боротьби з політики необхідно викорінення його соціально-економічних і культурно-ідеологічних коренів, тобто подолання протиріч національного та світового розвитку, що штовхають деякі групи населення на екстремістський шлях утвердження своїх ідеалів і цінностей.

Водночас силова протидія тероризму на будь-якому рівні має свої умови для досягнення найбільшої ефективності в рамках нового міжнародного менеджменту. По-перше, силова протидія насильству має здійснюватися на чітких правових засадах, в іншому випадку саме захист громадянина, суспільства, держави набуває характеру терористичних дій. По-друге, ці правові норми повинні бути універсальними, тобто однаковими для всієї світової спільноти (Schmid, 2011, p.74).

Наукові дослідження свідчать, що на шляху вироблення єдиних правових норм протидії тероризму стоять дві групи перешкод, які сьогодні були визначені в рамках нового міжнародного менеджменту. Перша – політична. Справа в тому, що виробленню єдиного правового підходу до проблеми тероризму (і насамперед визначення юридичної кваліфікації цього явища) заважають позиції політичних сил, окремих режимів та держав, які бажають зберегти в арсеналі своїх дій всі засоби боротьби. Звідси народжується практика подвійних стандартів в оцінці як тероризму, так і своїх власних дій (Likarchuk et al., 2022, p.11).

Так, у розроблених документах ООН, присвячених проблемі міжнародного тероризму, беручи до уваги двосторонні і багатосторонні декларації та документи, не міститься юридичного визначення цього явища. Юридична наука поки ще не прийшла до єдиного кваліфікаційного визначення понять «терор», «тероризм», немає досі й галузі права, норми якої регулювали б всі

аспекти «існування тероризму» та інші заборонені норми із проявами тероризму, – заходи відповідальності за фінансування і посібництво діяльності терористичних організацій і груп. Це формує другу групу перешкод, що перебувають у сфері юриспруденції.

Слід зауважити, що, за оцінками останнього звіту Інституту економіки та миру, у 2022 році внаслідок тероризму в усьому світі загинула 6701 людина. Незважаючи на таку високу цифру, це на 38 відсотків нижче рівня, зафіксованого у 2015 році, і на 9 відсотків менше, ніж у 2021 році. У 2022 році смертельні випадки сталися в 42 країнах, причому в 121 країні, включеній у звіт, не було зареєстровано смертельних випадків – це найбільша кількість із 2007 року. Ця інфографіка, використовуючи дані зі звіту Інституту економіки та миру «Глобальний індекс тероризму 2023», дає огляд того, як земна куля зараз зазнає впливу тероризму. Афганістан вважається найбільш постраждалою країною у світі (Рис. 1) (Armstrong, 2023).

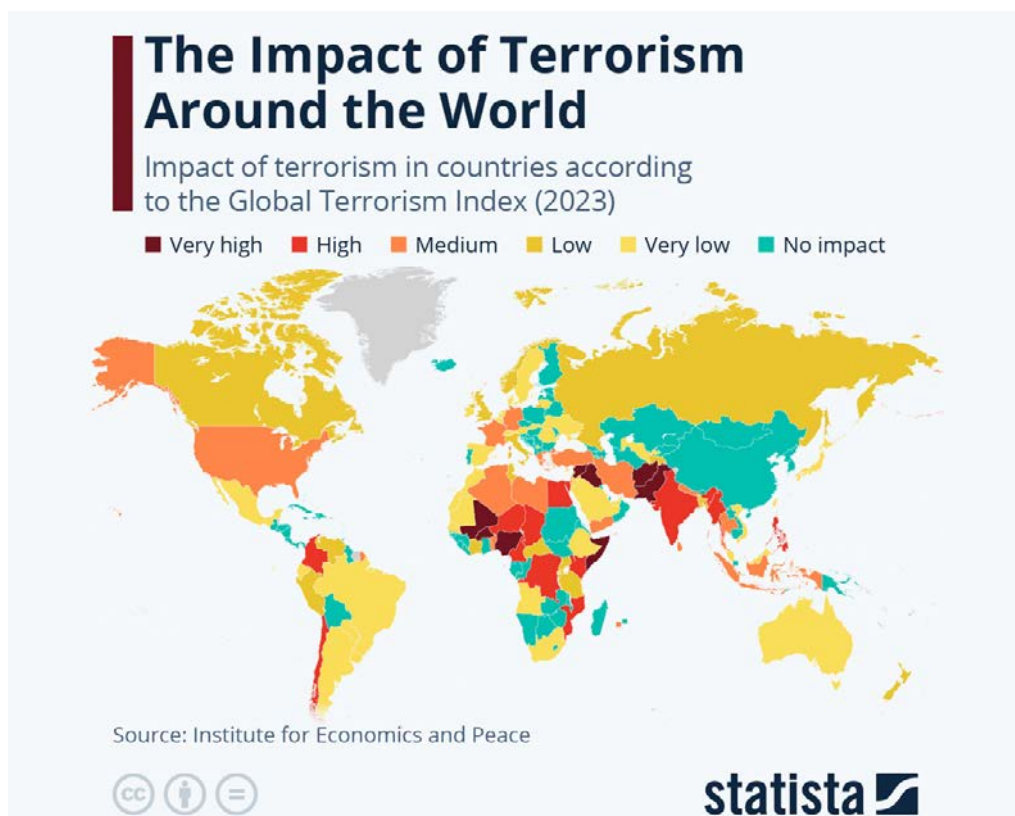

Рис. 1. Показник глобального індексу тероризму 2023 р.

Джерело: *Global Terrorism Index Reports, 2023*

Сучасний тероризм є надзвичайно складним соціально-політичним явищем, що виступає в десятках проявів ідеологічної, національно-етнічної, релігійної сфер, тісно переплетених з організованою злочинністю (теж має міжнародний, глобальний характер) й іншими формами соціальної аномії. Тому дуже складно знайти загальні положення й виробити єдиний юридичний підхід, навіть у рамках однієї держави, в різноманітних правових національних системах та об'єднати положення окремих галузей міжнародного права.

Прикладом впливу державно-управлінських та юридичних протиріч на вироблення спільної міжнародної правової позиції може слугувати Статут Міжнародного кримінального суду, до юрисдикції якого увійшли прояви геноциду, злочинів проти людства, військові злочини й відповідальність за агресію. Водночас у Статут не включені злочини міжнародного характеру.

Знову ж таки, якщо звертатися до ретроспективних моментів, то вступ людства в нове тисячоліття зіткнувся із наростаючою тенденцією поширення міжнародного тероризму, зміцненням його матеріальної бази, збільшенням кількості організацій, що використовують «методи терору», підвищенням їх чисельності, поліпшенням рівня підготовки терористів. Ця тривожна тенденція зростання терористичної небезпеки зачіпає не тільки національну безпеку окремих країн, але й створює серйозну загрозу міжнародній стабільності в цілому, тягне за собою величезні політичні, економічні та моральні втрати, психологічно тисне на великі маси людей, а головне – забирає все більше життів ні в чому не винних людей (Kaplan, 2016, p.229). Так, у 2023 році Європарламент визнав Росію державою-спонсором тероризму, резолюцію підтримали 494 європарламентарі, 58 були проти, 44 утрималися.

Важливо, що сьогодні особливістю сучасного тероризму є все більш чітка політизація цілей терористичної діяльності. Водночас у законодавстві ряду розвинених країн й у міжнародних правових документах (наприклад, в Європейській конвенції про боротьбу з тероризмом від 27 січня 1977 року) тероризм кваліфікується як кримінальний злочин, незалежно від його причин, цілей, мотивів. Не можна не відзначити, що спершу відмінність між політичним тероризмом і кримінальним злочином була досить чіткою. Політичні терористи ніяким чином не зараховували себе до кримінальних злочинців, адже в рамках російсько-української війни ми можемо спостерігати саме функціонування політичного тероризму з позиції державних службов-

ців. Це головна відмінність у цілях та мотивах дій політичних терористів, які виступають проти соціально-політичних систем у цілому, або окремих сторін, держав чи особистостей і кримінальних елементів, які ставилися до режиму не тільки терпимо, але і підтримували його як сприятливе середовище для кримінальних діянь (Stern and Berger, 2016, p.311).

Сьогодні політичний тероризм все більше зливається із кримінальною злочинністю навіть після впровадження нового міжнародного менеджменту. Їх можна часом розрізнити лише за програмними цілями й мотивами, а методи та форми ідентичні. Вони взаємодіють і надають підтримку один одній. Нерідко злочини кримінального характеру маскуються політичними цілями. Якщо прийняти вищевказаний погляд, то міжнародне співробітництво фактично втрачає правову основу. Більше того, сам тероризм у державному управлінні звужується до звичайної злочинності, а багато дій окремих країн і світового співтовариства в цілому виглядає «чистою самодіяльністю».

Все це постійно вимагає розробки юридичної бази спільних дій у боротьбі з тероризмом на рівні того ж самого нового державного менеджменту. Природно, якщо ми залишимося на позиції провідної ролі ООН в анти-терористичних діях світового співтовариства, цю діяльність потрібно вести в рамках із залученням абсолютно всіх держав та інших спеціалізованих міжнародних організацій і наукових центрів, тобто ми говоримо про те, що сьогоденні підходи до міжнародного менеджменту вимагають модернізації та переформатування. При цьому потрібно враховувати вже наявні положення, що існують у спеціальних підрозділах міжнародного права (Гаазького, Женевського), багатий правовий матеріал, накопичений міжнародними юридичними інститутами та трибуналами.

Висновки

Світ увійшов в етап крайньої нестабільності, невизначеності та зниження безпеки. Механізми державного, регіонального і міжнародного контролю за тим, що відбувається у світі, все частіше не взаємодіють із правовим законодавством та стають малоефективними, з одного боку.

А з іншого боку, робота із формування міжнародної правової бази по боротьбі з тероризмом ведеться досить інтенсивно. Проблеми формування міжнародного права відображаються в тому, що міжнародно-правові рішення й регламентації повинні бути визнані всіма сторонами, крім того, необхідно забезпечити виконання цих рішень та мати для цього відповідні механізми і структури. При нестачі методів та механізмів примусу неможливо ефективно протидіяти тероризму як на національному, так і на міжнародному рівнях. Створення міжнародної правової бази й кодифікація наявних

правових актів – одна з необхідних умов для здійснення узгоджених та результативних антитерористичних дій.

Як показує проведений нами аналіз, можна констатувати: в міжнародному праві та на рівні державного управління існують норми, достатні для створення загальноновизнаного міжнародного законодавства загального характеру.

По-перше, існують загальні положення про захист цивільного населення. Їх порушення кваліфікуються як тероризм. По-друге, військові злочини розглядаються (особливо в Додаткових протоколах) як акти терору. По-третє, дії терористів можна також кваліфікувати як військові злочини за такими ознаками:

- терор здійснюють особи, які, як правило, належать до воєнізованих організацій або оголошують себе такими;
- ці організації оголошують про свої цілі, мають свої програми, структуру і керівництво.

Уже за цими двома ознаками за Додатковим протоколом I їх дії можна розглядати з погляду відповідності міжнародним правилам як посягання на життя громадян.

Тому можна сформулювати дві пропозиції, спрямовані на подолання вакууму в рамках державного управління для правової основи сучасного співробітництва в боротьбі з тероризмом на основі нового міжнародного менеджменту.

Для подолання розбіжностей у державному управлінні та юридичній науці варто поширити норми заборони на тероризм і відповідальність за нього, що існують у гуманітарному праві й «Правилах і звичаях війни», на будь-які акти терору, скоєні або підготовлені організованою групою або організацією чи державою або від їх особи.

Необхідно розпочати повну модернізацію міжнародного антитерористичного законодавства з положень, що існують у зазначених спеціалізованих галузях міжнародного права. І насамперед виходити з повної заборони посягання на життя й фізичну недоторканність громадян (ст. 3 загальна для всіх чотирьох Женевських конвенцій).

З нашого погляду, подібний підхід дозволить подолати існуючі державно-управлінські, соціальні, юридичні, політичні розбіжності, створити справді ефективне правове поле для спільних антитерористичних дій на основі нового міжнародного менеджменту.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Воротін, В.Є., Романенко, Є.О. та Щокін, Р.Г., 2018. Удосконалення організаційно-правового механізму державного управління економікою: європейський досвід для України. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*, 3 (26), с.368-376.
- Лікарчук, Д.С., 2016. Основні способи вирішення парламентських конфліктів у сучасній Україні. *Суспільно-політичні процеси*, 3, с.107-155.
- Armstrong, M., 2023. The impact of terrorism around the world. *Statista*, [online] 14 March. Available at: <<https://www.statista.com/chart/26970/global-terrorism-index-world-map/>> [Accessed 14 August 2023].
- Kaplan, J., 2011. David Rapoport and the study of religiously-motivated terrorism. In: J.E. Rosenfeld, ed. *Terrorism, Identity and Legitimacy: The Four Waves theory and political violence*. New York: Routledge, pp.66-84
- Kaplan, J., 2016. A strained criticism of wave theory. *Terrorism and Political Violence*, [e-journal] 28 (2), pp.228-235. <https://doi.org/10.1080/09546553.2015.1112279>
- Likarchuk, N., Andrieieva, O., Likarchuk, D. and Bernatskyi, A., 2022. Impression marketing as a tool for building emotional connections in the public administration sphere. *Studies in Media and Communication*, 10 (1), pp.9-16.
- Schmid, A., 2011. *The Routledge handbook of terrorism research*. London: Routledge.
- Stern, J. and Berger, J., 2016. *ISIS: the state of terror*. New York: Ecco/HarperCollins.
- Weinberg, L. and Eubank, W., 2010. An end to the fourth wave of terrorism? *Studies in Conflict and Terrorism*, 33 (7), pp.594-602.

REFERENCES

- Armstrong, M., 2023. The impact of terrorism around the world. *Statista*, [online] 14 March. Available at: <<https://www.statista.com/chart/26970/global-terrorism-index-world-map/>> [Accessed 14 August 2023].
- Kaplan, J., 2011. David Rapoport and the study of religiously-motivated terrorism. In: J.E. Rosenfeld, ed. *Terrorism, Identity and Legitimacy: The Four Waves theory and political violence*. New York: Routledge, pp.66-84
- Kaplan, J., 2016. A strained criticism of wave theory. *Terrorism and Political Violence*, [e-journal] 28 (2), pp.228-235. <https://doi.org/10.1080/09546553.2015.1112279>
- Likarchuk, D.S., 2016. Osnovni sposoby vyrishennia parlamentskykh konfliktiv u suchasnyy Ukraini [Main ways of resolving parliamentary conflicts in modern Ukraine]. *Public political processes*, 3, pp.107-155.
- Likarchuk, N., Andrieieva, O., Likarchuk, D. and Bernatskyi, A., 2022. Impression marketing as a tool for building emotional connections in the public administration sphere. *Studies in Media and Communication*, 10 (1), pp.9-16.

- Schmid, A., 2011. *The Routledge handbook of terrorism research*. London: Routledge.
- Stern, J. and Berger, J., 2016. *ISIS: the state of terror*. New York: Ecco/HarperCollins.
- Vorotin, V.Ie., Romanenko, Ye.O. and Shchokin, R.H., 2018. Udoskonalennia orhanizatsiino-pravovoho mekhanizmu derzhavnoho upravlinnia ekonomikoiu: yevropeiskyi dosvid dlia Ukrainy [Improving the organizational and legal mechanism of state management of the economy: European experience for Ukraine]. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*, 3 (26), pp.368-376.
- Weinberg, L. and Eubank, W., 2010. An end to the fourth wave of terrorism? *Studies in Conflict and Terrorism*, 33 (7), pp.594-602.

FIGHTING TERRORISM WITHIN THE NEW INTERNATIONAL MANAGEMENT

Mykhailo Melnyk^{1a},
Daria Likarchuk^{2b}

*¹State Expert, Master of Public Management and Administration,
speciality "Public Management and Administration",
the first deputy chairman of Sumy District State Administration
and the head of district military administration,
ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-2716-2301>,
e-mail: danya_li@icloud.com,*

*²PhD in Political Sciences,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1603-7601>,
e-mail: likarchukd@gmail.com,*

*^aEducational and Scientific Institute of Public Administration and Civil Service
of Taras Shevchenko National University of Kyiv, 04050,*

*^bKyiv National University of Culture and Arts,
Kyiv, Ukraine, 01133*

In human history, the 20th and 21st centuries have been marked by an unprecedented number of casualties through violent means, occurring during wars, in armed interethnic and interreligious conflicts, as well as in other manifestations of violence. Aggressiveness has arguably been historically inherent to humanity, and during the past hundred years it has taken on new forms. One of the "traditional" forms of violence reposals (both physical and psychological) is terrorism. Despite its long history, terrorism has become an increasingly relevant process in recent decades. It threatens not only some individuals or groups of people, but entire states and human society in total. All of this presents specialists of various levels, in particular, government officials, with the task of conducting a comprehensive analysis of the whole variety of reasons that lead to conflicts between terrorists and society, as well as the problem of resolving the situation that has occurred, preferably through peaceful means. In connection with the presented material, a wide-ranging analysis of the issue is of particular interest since the specificity of the terrorism topic is primarily addressed to representatives of special services, government officials and managers, military personnel, lawyers, criminologists, historians, journalists, psychologists. At the same time, there is very little research that analyzes the evolution of terrorism specifically in Ukraine. Scientists still place the main emphasis on the use of foreign researchers' materials connected

with problems of terrorism in our country. The aim of this study is to highlight the main interpretations and functionality of modern terrorism within the new international management.

Key words: international management; government management; terrorism; international relations; international organizations; international norms.